

njima posebno mladi i obrazovaniji) iskazuju u izraženim stavovima visokorazvijenu ekološku svijest, ali da iza nje stoji nekritički antropocentrizam i nedovoljna ekološka obaviještenost.

U radu »Ekološki aspekti ruralnog razvoja u Hrvatskoj« J. Čiček kratko razmatra povijesni razvitak sela u Hrvatskoj s ekološkog aspekta, te predlaže moguće pravce djelovanja za ekološki povoljniji razvitak u budućnosti.

Sasvim je razumljivo da ekološka problematika nije i ne može zaobići ruralni prostor, pa je tako i ovaj dvobroj *Sociologije sela* s razlogom gotovo u cijelosti posvećen ekološkoj tematici. Pionirski koraci »ekologije ruralnih sredina« u prezentiranim su radovima došli do izražaja u slabijoj zastupljenosti istraživačkih izvještaja, tako da većina radova predstavlja pokušaje – nažalost, najčešće ne u potpunosti konceptualno doradene – teorijske elaboracije problematike ekologije sela.

Siniša Malešević

Thijs de la Court

**BEYOND BRUNDTLAND:
GREEN DEVELOPMENT IN
THE 1990's**

New Horizons Press, New York – Zed Books Ltd. London & New Jersey, 1990, 139 str.

Godinu dana nakon Izvještaja Brundtland – izvještaja Svjetske komisije za okolinu i razvoj poznatog još pod naslovom *Naša zajednička budućnost*, dakle 1988 godine, iz pera autora Thijs de la Courta nastala je na nizozemskom jeziku knjiga *Onze Gezamenlijke Toekomst: Mileu, ontwapening – Het Brundtland-rapport kritisch bekeken by BijEEN's Hertogenbosch*. Dvije godine kasnije (1990) ista je knjiga pod naslovom *Onkraj Izvještaja Brundtland: zeleni razvoj u*

devedesetim izašla u Velikoj Britaniji i u SAD i to u izdanjima tzv. alternativnih izdavačkih kuća.

Autor u predgovoru objašnjava da je ova knjiga nastala kao reakcija na *Izvještaj Brundtland*. Sudionici ove reakcije su bile nizozemske ekološkičke i mirovne grupe te grupe za Treći svijet objedinjene u tzv. nevladinoj organizaciji (NGO) pod imenom »Alijansa za održivi razvitak«. *Izvještaj Brundtland*, smatra autor, sadrži mnoge korisne informacije i dobra je početna osnova za diskusiju, ali... On podrazumijeva nastavak brzog ekonomskog rasta te zagovara rješenja ekoloških problema putem modernizacije produkcijskih procesa (čiste i efikasne tehnologije u planetarnim razmjerima, itsl.) ali se propušta uhvatiti u koštac sa srži kriza s kojima smo suočeni. Naspram stavova u *Izvještaju Brundtland* autor ove »knjige-reakcije« smatra da su ključevi stvarne održivosti preko koje možemo doseći budućnost slijedeći: ravnomjernija podjela moći i resursa u svjetskim razmjerima, omogućavanje pristupa prirodnim dobrima lokalnom stanovništvu te očuvanje kulturalne i socijalne cjelovitosti različitih društava svijeta, odnosno takav put svjetskog razvitka koji obilježava razvitak pojedinih društava ili zemalja iznutra, a ne nametanje razvitka izvana.

Uz značajku knjige da je reakcija nevladinih grupa na službene stavove razvojno-ekološkog političkog establishmenta suvremenog svijeta, moglo bi se reći da je pred čitaocem i kritika rasipnog ponašanja zapadne civilizacije spram prirodnih dobara, obogaćena s nizom podataka prezentiranim u zasebnim »boxovima«. U tom smislu knjiga je bliska profilu stavova koji se pojavljuju u zemljama Trećeg svijeta, posebno u onima koje su slabije razvijene ili su osuđene da zbog vraćanja dugova i/ili golog opstanka neracionalno gospodareći uništavaju vlastite prirodne temelje.

Knjiga ima 139 stranica a sadrži osam poglavlja. Poglavlja poput zrcala slijede strukturu *Izvještaja Brundtland*. To su: 1.

Prema održivom razvoju; 2. Zajedničke brige; 3. Izazovi (stanovništvo i prirodni resursi, hrana, ekosistemi i zaštita prirode, energija, industrijalizacija, urbanizacija); *4. Upravljanje zajedničkim dobrima* (oceani, prostor oko planete, Antarktik, atmosfera i tropske šume); *5. Mir, sigurnost, razvitak i okolina; 6. Prijedlozi za akciju; 7. Suvremeni razvitak* (sadrži tematiziranje aktera artikulacije i odlučivanja glede razvitka i okoline na svjetskoj razini – UN sustav, vlade, nevladine organizacije, mediji, međunarodne financijske ustanove, industrija, postizanje ravnoteže) i *8. Održivi razvitak: neke zaključne refleksije.*

Knjiga obilno citira stavove iz *Izvještaja Brundtland*, a potom ih kritički komentira, osporava iz ugla drugačijih vrijednosnih i strateških polazišta ili dovodi u pitanje pomoću snažnih argumenata utemeljenih na ekološkim i društveno-ekonomskim činjenicama.

Kritički stav načelno je prezentiran već u prvom poglavlju, a prije svega se odnosi na tip razvitka koji advokatira izvještaj *Naša zajednička budućnost*. Tako se npr. iznosi stav Anupam Mishre, indijskog »okoliniste« (*environmentalist*) da ljudi koristeći zapadna mjerila »životnog standarda« ne uspijevaju shvatiti da su stvarni razlozi destrukcije okoline u rastućem siromaštvu s jedne strane, ali i širenju zapadnih standarda življenja među svjetskom populacijom s druge strane. Sve se zemlje, tvrdi ovaj kritičar, bilo da je riječ o zemljama demokracije, vojne diktature ili religiozno fundamentalističkim zemljama žestoko trude da postignu zapadne standarde življenja. Da bi ostvarile ove standarde rasprodaju svoje tlo, vode, šume, mineralna blaga, zrak, pa čak i žene i djecu dobrim platishama sa Zapada. Ekološka cijena tih standarda je vrlo visoka, a posljedice pogubne. Kao ilustraciju tipa argumenta protiv posvemašnjeg širenja zapadnih ciljeva i kriterija razvitka, autor navodi odgovor Mahatme Gandija na pitanje britanskog kolonijalnog upravnika. Ovaj je pitao: »Kada očekujete da ćete

dosegnuti britanski životni standard nakon što ste postigli nezavisnost Indije?« Odgovor je glasio: »Britanija je uzela resurse polovice planete da bi dosegla takav standard; Koliko bi planeta trebalo zemlji kao Indiji za tako nešto?«

U drugom poglavlju autor postavlja pitanje da li je siromaštvo uzrok destrukcije okoliša ocjenjujući da je to središnje pitanje buduću da ima široke implikacije na izbor strategije razvitka. On smatra da to često nije slučaj. Drugo pitanje glasi: »Da li je rast nacionalnog dohotka univerzalni lijek kojim se dostiže i održivi razvitak? Nije li najbolje da se put do održivosti traži u skladu s lokalnim kulturalnim i inim determinantama, a ne na temelju unificirane recepture najrazvijenih zemalja zapadne civilizacije? Autor poručuje zapadnom svijetu da se prije svega nauči cijeliti kulturalnu različitost. Ono što sa sobom nosi zapadna civilizacija po sebi nije održivi razvitak. Dominantne kulture svijeta imaju snagu razoriti druge kulture. Ako to urade tj. ako nastave raditi neće biti niti mira niti održivog razvitka.

Primjeri koje kroz središnja poglavlja knjige koja se tiču stanja i tretmana prirodnih dobara navodi autor dobrim se dijelom odnose na zemlje u razvoju, odnosno zemlje Trećeg svijeta. Obilje podataka opslužuje argumentima zaključna poglavlja knjige.

U osmom, završnom poglavlju pod naslovom **Održivi razvitak: neke zaključne refleksije** autor tematizira povezanost održivosti s vladajućim zapadno-civilizacijskim obrascem razvoja. Konstatira da je »ne-održivost« globalnog društva očigledna i da postojeći modus razvitka u perspektivi ne može održati sebe samog. Nepravedna i nasilna struktura suvremenog društva također postaje sve više i više razvidna.

Oslanjajući se na mišljenja Vanadane Shive i Jayanta Bandyopadhya, vodećih indijskih znanstvenika i zelenih aktivista, autor utvrđuje da je vladajući obrazac razvitka utemeljen na linearnoj teoriji na-

pretka nastaloj u XVIII. stoljeću koja je univerzalizirana u razdoblju poslije drugog svjetskog rata. Iz takve teorije nastala je ideologija koja izjednačava razvoj s ekonomskim rastom, ekonomski rast s ekspanzijom tržišne ekonomije, suvremenost s konzumerizmom, a ne-tržišnu ekonomiju sa zaostalošću. Sve tehnološke, ekološke, ekonomske, političke i kulturalne različitosti ova ideologija nastoji »sprešati« u jedan homogeni monolitni poredak koji se modelski zasniva na evoluciji Zapada. Ukratko, prema autoru, takav koncept (ekonomskog) rasta i razvitka temeljni je uzrok planetarnih suvremenih kriza.

Štoviše, dominantna razvojna paradigma zanemaruje kompleksnost svih procesa na Zemlji. Naspram ove reducirajuće ignorancije kompleksnosti i međuzavisnosti planetarne procesa autor navodi Gaia teoriju Jima Lovelocka. Vladajuća razvojna ideologija i praksa Zapada u antropocentričnoj maniri sve prirodne resurse mijenjaju za novac na svjetskom tržištu. Glavni cilj je maksimiranje produkcije. Takva ideologija akumulacije kapitala ponaša se kao da je svijet u »pionirskoj« a ne »klimaks« situaciji. Mada glede produktivnosti efikasna takva praksa zatire razlike i sadrži mali stupanj interne samokontrole, stimulira natjecanje a ne suradnju, pojedincu daje veću važnost nego zajednici, muškarci dominiraju nad ženama, a vanjski činoci dominiraju nad društvom kao sustavom kojem je stoga svojstvena nestabilnost.

Autor zagovara razvitak koji obnavlja internu kontrolu, kreira stabilnost i mirnu kooperaciju. U suštini, zaživljavanje održivog razvitka zahtijeva rješavanje problema dominacije elita (što istodobno znači i muškaraca). Sukob se korijeni duboko u našim predodžbama svijeta i organizacije naših društava. Autori **Izvještaja Brundtland** pripadaju tim istim elitama, smatra autor, koje se ovdje kritiziraju. Ta komisija odredila je siromaštvo kao glavni razlog »ne-održivih« procesa i nije mogla prepoznati vlastitu poziciju

(ulogu, utjecaj, učinak) u postojećem kontekstu. Logično je da su onda ovaj izvještaj dominantne snage u svijetu prigrilile kao jedan od najnaprednijih i najvažnijih izvještaja desetljeća.

Knjiga završava sa šest načela održivog razvitka u duhu kritike koja je u njoj prezentirana i na temelju polazišta o kojima smo ovdje ukratko čitaoca informirali.

Ta načela, karakteristična inače za nevladine organizacije Nizozemske koje su ovu knjige nahranile idejama, su sljedeća:

1. Načelo kulturalnog i socijalnog integriteta razvitka: razvitak mora nastajati iznutra a ne smije biti nametan izvana.
 2. Ekološko načelo: razvitak mora biti kompatibilan sa obnovom različitosti i oslanjati se na održive načine korištenja resursa.
 3. Načelo solidarnosti: razvitak mora zadovoljavati temeljne potrebe svih ljudi i jamčiti uvjete življenja za sve, promovirati jednakopravnost i izbjegavati nejednake razmjene.
 4. Načelo emancipacije: razvitak mora njegovati i stimulirati samopouzdanje, lokalnu kontrolu nad resursima, opunomoćenje i participacija deprivilegiranih i marginaliziranih.
 5. Načelo ne-nasilja: razvitak mora biti miroljubiv u bukvalnom smislu (bez fizičkog nasilja) i u strukturalnom smislu (nasilje utjelovljeno u ustanovama društva).
 6. Načelo dobrohotnih pogrešaka: dozvoljive su one greške koje ne dovode u opasnost ekosustav i prirodne resurse.
- Mada su ova načela definirana u idealnom obliku, ona sugeriraju drugačije stavove i prakse akterima upravljanja ökosom ne upadajući u zamku izdvajanja ekoloških problema, kao navodno rješivih per se a sugerirajući tzv. pozitivni sinergijski princip u djelovanju tih aktera k održivom, ekološkom društvu.

Vladimir Lay